

УДК 338.48

І.Л.ПОЛЧАНІНОВА

*Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова*

## **ЕКОНОМІЧНА СПЕЦИФІКА ТА ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНОГО ГОТЕЛЬНОГО КОМПЛЕКСУ**

Уточнено визначення ключових термінів готельного комплексу. Розроблено в графіко-модельному варіанті термінологічний кластер, що розкриває змістову характеристику головних елементів процесу розвитку готельного комплексу. Сформульовано визначення регіонального готельного комплексу.

Уточнено определение ключевых терминов гостиничной индустрии. Разработан в графикой-модельном варианте терминологический кластер, раскрывающий содержательную характеристику главных элементов процесса развития гостиничного комплекса. Сформулировано определение регионального гостиничного комплекса.

Definition of key terms of the hotel industry is specified. It is developed in graphics-model option a terminological cluster which opens the substantial characteristic of the main elements of development of hotel complex. Definition of regional hotel complex is formulated.

*Ключові слова:* готель, готельна індустрія, готельне господарство, регіональний готельний комплекс, кластер.

Готельний комплекс є складником регіональної економіки, що має значні резерви підвищення ефективності своєї роботи й забезпечення в такий спосіб економічного розвитку як окремих регіонів, так і країни в цілому. З огляду на те, що готельна індустрія відкрита для соціуму як специфічна світова система, то інтерес до неї теорії та практики має давню історію. За нових умов, особливо в Україні з її нереалізованими ресурсами туристського потенціалу, потреба в розробленні стратегії й тактики активізації туристського, а також і готельного бізнесу є доволі гострою з різних причин. По-перше, це пов'язано з внутрішнім механізмом ділової й оздоровчої активності населення. По-друге, покращення ситуації у сфері туризму й гостинності відкриває шлях для розширення міжнародних відносин. По-третє, ця сфера діяльності розташована у верхній частині рейтингу ефективності інвестицій: віддача від них отримується в короткі строки й із високим прибутком. Наведені характеристики є вагомими аргументами на користь концентрації зусиль і ресурсів саме на цьому секторі економіки. Із наукового погляду важливий соціально-економічний сектор гостинності потребує сучасних досліджень, на результативність яких, насамперед, впливає понятійний апарат.

У нормативних документах немає однозначного поняття «готель», «готельне господарство», «готельний комплекс». Закон «Про туризм» відносить готельне господарство до індустрії туризму [1]. Ба-

гато дослідників відводять йому місце в системі індустрії гостинності. Така невизначеність термінології гальмує вирішення як теоретичних, так і практичних завдань, пов'язаних з управлінням готельним комплексом і підвищенням його ефективності у структурі галузей економіки. Наявність розбіжностей дефініціювання основних понять спричиняє недосконалість і відмінності в методах збирання статистичних даних, які застосовуються у різних країнах, через що виявляється нечіткість формулювання завдань стратегічного розвитку, знижується якість оцінок і прогнозів стану готельного комплексу.

Мета статті – уточнити й доповнити понятійний апарат наукової проблематики розвитку готельного комплексу регіону.

Значний внесок у розвиток термінології готельної справи зробили О.О. Любіцева, Т.В. Черевичко, С.І. Байлік, які зосередилися на питаннях регіональної проблематики туризму й гостинності, культури обслуговування, ринкових механізмів [2-5]. Історія розвитку галузі, характер її систем управління, проблеми персоналу та якості готельних послуг висвітлені у працях А.Д. Чудновського, М.А. Жукової, Т.І. Ткаченко, В.К. Федорченко, Т.А. Дьорової [6-9]. В.В. Іванов, А.Б. Волов, П.Р. Пуцентайло, Д.І. Єлканова сформували базові положення маркетингового підходу до готельного бізнесу, організаційно-економічного моделювання, розроблення заходів антикризового управління [10-12]. Л. М. Кузьменко, В. Ф. Семенов приділили увагу економічній характеристиці готельного бізнесу на регіональному рівні [13,14].

Термінологічний бік опису готельного бізнесу наразі налічує десятки слів і словосполучень. Очевидним видається той факт, що в цій сфері сформувався відповідний мовний блок і постійно відбувається уточнення окремих понять. Як стає зрозумілим з рис. 1, ключовими термінами можна вважати такі: гостинність, готель, готельна послуга. Усе «сімейство» термінів розташовано в межах більш масштабних явищ: туриндустрія, індустрія гостинності, розвиток ринку готельних послуг.

Загальну картину мовного простору готельної знанневої дисципліни (наука, практика, освітня лінія) дає розроблений у дослідженні термінологічний (понятійний) кластер.

З огляду на те, що всі процеси в суспільстві, зокрема розвиток готельного бізнесу, є керованими (державою, ринком, корпоративними структурами), то в понятійному апараті цієї сфери доцільно визначити головні напрями використання термінології відповідно до завдань управління. У запропонованій кластерній схемі (рисунок) таких напрямів виділено п'ять: організаційно-економічний, управлінський, ринково-споживчий, соціокультурний, предметно-галузевий.



Термінологічний кластер готельної справи

Однозначно зарахувати терміни до певного напрямку не видається можливим, але позитивне значення кластера полягає в «поляризації» термінів відносно ключових завдань дослідження проблеми: галузева специфіка, індустріальний тип виробництва послуг, соціокультурна спрямованість гостинності, ринковий характер споживання й розвиток через удосконалення механізмів управління. У цьому термінологічному кластері найменше представленою є матеріально-технічна база готельної індустрії, оскільки архітектурно-будівельні, дизайнерські та інженерні рішення в готельному господарстві впливають зі загальних стандартів житлового будівництва з незначним впливом галузевої специфіки.

Під час наукового розгляду готельних систем і готельного бізнесу найчастіше використовують поняття готельного комплексу, як самостійної одиниці, окремого об'єкта [15], як «складної системи економічних відносин» [16], «важливого елемента соціальної сфери» [17], «детермінованих систем, які включають одразу кілька сфер і видів діяльності – будівництво, номерний фонд і офісні приміщення, системи тепло- та життєзабезпечення, ресторани, кухню <...>, магазини, автопарки й т. д.» [18]. Ці визначення розкривають певний бік «комплексності об'єкта», але не відбивають інтегральної характеристики досліджуваного об'єкту. Готельний комплекс має відповідати таким характер-

ним особливостям: виконувати головну функцію гостинності, бути багатоелементним і потужним, мати високий рівень цілісності (господарської й управлінської) й розвинену (ефективну) систему внутрішніх зв'язків.

Багато авторів пропонують схожі за значенням визначення терміну «готельний комплекс» (ГК). Розглянемо деякі з них.

«Готельні комплекси, особливо першокласні, є одним з найбільш складних об'єктів управління, оскільки становлять великі інтегровані системи, що включають одразу кілька сфер і видів діяльності: будівництво, номерний фонд і офісні приміщення, системи тепло- і життєзабезпечення, ресторани й бари, кухню, конференц-зали, бізнес-центри, високотехнологічне конференц-устаткування, оздоровчі центри, магазини й бутіки, автопарки й сервіс-центри, послуги з бронювання та продажу авіаквитків, екскурсійних квитків тощо. Організація виробничих процесів із метою підтримки й розвитку цих сфер вимагає значних інвестиційних вкладень в обсязі не меншому, ніж на промислових підприємствах» [18].

За іншим визначенням готельні комплекси – складний конгломерат в межах невеликої території підприємств гостинності значної місткості (більше 1000 місць), об'єднаних загальною виробничою інфраструктурою з метою виконання загального функційного завдання – надання послуг з розміщення й супутніх послуг [19]. У курортних регіонах готельні комплекси поєднують підприємства різної ємності, функційного призначення, комфорту та значну кількість супутніх підприємств із надання послуг харчування, розваг, медичного, побутового, спортивного й іншого обслуговування. Створення великих готельних комплексів – один із сучасних напрямів розвитку готельної сфери в курортному господарстві [19], оскільки вони включені до плану реалізації програм розвитку курортних зон із оригінальною місією розміщення різнопрофільних об'єктів у курортних зонах.

Сучасний комплекс колективних засобів розміщення, основу якого складають готельні підприємства, становить складну систему технологічних і економічних відносин. Він містить послуги з розміщення, харчування, а також банківські, медичні, спортивно-оздоровчі, побутові послуги й послуги зв'язку [20].

Розглядаючи готельне господарство в комплексі з галуззю туризму можна відзначити, що наразі індустрія туризму розглядається як комплексна соціально-економічна система, у якій одним зі складників виступає готельно-туристський комплекс (ГТК), що включає низку галузей і компаній, діяльність яких націлена на задоволення різноманітного й постійно зростаючого попиту на різні види проведення часу.

Якщо розглядати ГТК у більш повному обсязі всіх його обслуговуючих галузей, то спектр задіяних сфер діяльності розшириться до будівельних, фінансових, консалтингових, юридичних і посередницьких послуг [21].

У багатьох літературних джерелах поняття ГК часто ототожнюється з готельною сферою й готельним господарством, що, звісно, допустимо та корисно. Із метою поглиблення розуміння специфіки ГК варто більш детально розглянути основи саме готельної справи. Із цих міркувань на позначення готельного комплексу використовується поняття «готельний сектор», «готельна галузь».

Можемо погодитися з низкою учених у тому, що загальновідоме визначення ГК як багатогалузевого комплексу економіки не повністю відбиває сутність економічних відносин, що складаються у процесі надання готельних послуг. У такому трактуванні воно значною мірою дублює поняття «галузь» і створює видимість цілісності системи галузевого управління. Насправді, ринкове середовище значущо визначає пріоритети регіональні фактори інтеграції підприємств будь-яких галузей. Ця інтеграція, зазвичай, багатомірна і реалізовується в різних організаційних моделях. У процесі дослідження питань просторової організації готельних послуг уточнюються й погляди на регіональній готельній структурі. «Під «регіональним готельним комплексом» або «готельним комплексом регіону» вважаємо за доцільне розуміти сукупність готельних підприємств, які надають послуги розміщення в регіоні» [22].

Регіональний готельний комплекс (РГК), маючи безпосередні зв'язки з туриндістрією, відзначається від останньої деякими специфічними особливостями. Розглядаючи РГК як систему, пропонуємо окреслити його не з погляду ієрархічної цілісності об'єкта управління, а територіально-сконцентрованого економічного об'єкта, в якому наявні загальний ринок послуг, єдина інфраструктурна система обслуговування готельного комплексу та чітко закріплена за територією (регіоном) матеріально-технічна база надання послуг розміщення й обслуговування певного контингенту гостей.

Регіональний комплекс складають усі заклади готельного бізнесу на одній території, які вільно беруть участь у конкурентній боротьбі й водночас залежать від «ринку гостей» і ринку регіональної інфраструктури забезпечення готельної діяльності. Комплексність готельного бізнесу в регіоні визначається тісністю внутрішньорегіональних зв'язків, потенціалом ринку праці, включенням кожного з готелів до складної, але цілісної інфраструктури (харчове, транспортне, культурно-рекреаційне забезпечення та інше).

Взаємозв'язки та залежності у РГК проходять через розподіл матеріальних потоків обслуговування житлово-комунального господарства (вода, енергоносії, каналізація, теплопостачання, санітарія, міський транспорт), економічні потоки (розподіл доходів, податкові відрахування, банківське обслуговування, залучення інвестицій і кредитів), інформаційні ресурси й інформаційний обмін, зокрема маркетингові оцінки, дані регіональної статистики). Цю комплексність можна вимірювати чи оцінювати в показниках частки РГК в економіці регіону, у кореляційних факторах зв'язку з РГК-інфраструктурою, в участі РГК як об'єкта стратегічних планів розвитку регіону. РГК – це відкрита щодо параметрів розвитку система, обмежена регіональними межами надання послуг і замкнена на регіональний ринок, місцеві ресурси та регіональну інфраструктуру.

Основним об'єктом економічної діяльності РГК є контингент гостей із інших регіонів, що створює ринковий потенціал (РП). Цей ринковий потенціал за складом принципово не відрізняється від аналогічних потенціалів інших регіонів, але в якості економічного об'єкту готельного бізнесу він стає носієм економічних відносин лише того регіону, у якому гості витрачають свої кошти на проживання, харчування, проїзд, відпочинок тощо.

РГК має якісну та кількісну специфіку щодо структури контингенту гостей (іноземні, вітчизняні) й динаміки коливання попиту і пропозицій (через коефіцієнт завантаження номерного фонду), у т. ч. у сезонному аспекті. Із цих позицій РГК України різняться за потенціалом, ефектом внеску в економіку регіону, впливом на розвиток регіону. Не викликає сумнівів той факт, що РГК АР Крим і РГК Харківської області чи м. Києва чинять різний економічний вплив на економіку своїх регіонів, причому взимку Київський РГК за масштабами більший за Кримський, а влітку навпаки. Отже, РГК – це швидше не структурно-ієрархічна модель, а саме економічна, що важливо з позицій дослідження економічних процесів у регіоні.

Із огляду на це в дослідженні напрямами аналізу РГК, з одного боку, визначені темпи розвитку, використання ємності, сезонні коливання, прибутковість бізнесу, а з другого, системні управлінські особливості – кластерні форми об'єднань, механізми управління і прогнозування через ЗСП, інформаційно-комунікаційні канали і зв'язки готельних підприємств із інфраструктурою регіону. Інфраструктура (транспорт, житлово-комунальне господарство, культурні об'єкти тощо) створює регіональні системи підтримки та розвитку готельної системи, отже можна виділяти, досліджувати і створювати моделі, систе-

ми заходів обслуговування РГК як потрібних систем: *засоби розміщення – інфраструктура – управління.*

Саме у РГК, а не на рівні окремого готельного підприємства формуються такі процеси:

- інтеграція об'єктів;
- організація єдиної інформаційної системи;
- селективна підтримка місцевим бюджетом чи кредитами будівництва готелів та інших засобів розміщення;
- інноваційна політика шляхом розповсюдження нових технологій;
- виділення землі під будівництво;
- перегляд транспортних маршрутів;
- розвиток інженерно-технічних мереж та ін.

Узагальнюючи наявні розробки й відомі економічні оцінки, можна зробити наступні висновки:

1. Регіональний готельний комплекс як економічна система – це сукупність економічних відносин і інститутів, які визначають загальну структуру, характер функціонування, взаємодію об'єктів господарювання, що забезпечують виробництво й реалізацію готельних послуг.

2. Особливості регіонального готельного комплексу є різноаспектними: структурними (галузевими), природно-просторовими, інфраструктурними, економічними, стратегічними.

3. Регіональний готельний комплекс слід розглядати ще й із позицій посилення організаційної цілісності, тобто позитивного ставлення до інтеграційного процесу.

1. Закон України «Про туризм» // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2004. – № 13. – Ст. 180.

2. Любіцева О.О. Ринки туристичних послуг (геопросторові аспекти). – 2-е вид., перероб. та доп. / О.О. Любіцева. – К.: Альтерпрес, 2003. – 436 с.

3. Черевичко Т.В. Теоретические основы гостеприимства: учеб. пособие / Т.В. Черевичко. – М.: Флинт: МПСИ, 2008. – 285 с.

4. Байлик С.И. Гостиничное хозяйство. Организация, управление, обслуживание: учеб. пособие для студ. ВУЗов / С.И. Байлик. – К.: Альтерпрес; ВИРА-Р, 2002. – 249 с.

5. Байлик С.И. Гостиничное хозяйство. Оснащение, ремонт, эксплуатация: учеб. пособие / С.И. Байлик. – К.: Дакор; ВИРА-Р, 2003. – 296 с.

6. Индустрия гостеприимства: основы организации и управления / А.Д. Чудновский [и др.]. – М.: ИНФРА-М, 2011. – 400 с.

7. Жукова М.А. Менеджмент в туристском бизнесе / М.А. Жукова. – М.: КНО-РУС, 2006. – 192 с.

8. Ткаченко Т.І. Стратегічний розвиток туристичного бізнесу: монографія / Т.І. Ткаченко, С.В. Мельниченко, М.Г. Бойко та ін. / за заг.ред. А.А. Мазаракі. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2010. – 596 с.

9. Федорченко В.К. Історія туризму в Україні / В.К. Федорченко, Т.А. Дьорова. – К.: Вища школа, 2002. – 195 с.
10. Иванов В.В. Антикризисный менеджмент в гостиничном бизнесе / В.В. Иванов, А.Б. Волков. – М.: Инфра-М, 2010. – 336 с.
11. Пуцентейло П.Р. Економіка і організація туристично-готельного підприємництва: Навчальний посібник. / П.Р. Пуцентейло. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 344 с.
12. Елканова Д.И. Основы индустрии гостеприимства / Д.И. Елканова, Д.А. Осипов, В.В. Романов, Е.В. Сорокина. – М.: Дашков и Ко, 2009. – 248 с.
13. Кузьменко Л.М. Управление функционированием и развитием экономики региона: монография / Л.М. Кузьменко. – Донецк: НАН Украины: Ин-т экономики промышленности, 2004. – 284 с.
14. Семенов В.Ф. Регіональний вимір рекреаційно-туристичної діяльності: монографія / В.Ф. Семенов, М.Д. Балджи, В.М. Мозгальова / за ред. В.Ф. Семенова. – Одеса: Вид-во «Optimum», 2008. – 201 с.
15. Лаптева Е.Е. Стратегическое развитие гостиничного комплекса региона: дисс. ... канд. экон. наук: 08.00.05 / Е.Е. Лаптева. – Владимир, 2003. – 176 с.
16. Кандинов Б.Р. Формирование стратегии развития гостиничного бизнеса: на примере Санкт-Петербурга: дисс. ... канд. экон. наук: 08.00.05. / Б.Р. Кандинов. – Санкт-Петербург, 2005. – 155 с.
17. Крюкова Е.М. Экономическая эффективность систем управления в гостиничном хозяйстве: дисс. ... канд. экон. наук: 08.00.05 / Е.М. Крюкова. – М., 2005. – 192 с.
18. Волков А.Б. Формирование системы управления гостиничным интегрированным комплексом: дисс. ... канд. экон. наук: 08.00.05. / А. Б. Волков. – М., 2002. – 140 с.
19. Мальська М.П. Готельний бізнес: теорія та практика: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / М.П. Мальська, І.Г. Пандяк. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 470 с.
20. Юлгушев Р.М. Статистический анализ и прогнозирование развития коллективных средств размещения г. Москвы: автореф. дисс. ... канд. экон. наук : 08.00.12 / Р. М. Юлгушев. – М.: Моск. гос. ун-т экономики, статистики и информатики, 2009. – 22 с.
21. Юлгушев Р.М. О системе подхода к анализу развития гостиничного комплекса / Р.М. Юлгушев. // Вопросы статистики. – 2006. – № 11. – С. 88 – 89.
22. Андренко І.Б. Організаційно-економічні аспекти розвитку готельного господарства регіону: Автореф. дис. ... канд. экон. наук: 08.10.01 / І.Б. Андренко; Харк. держ. акад. міськ. госп-ва. – Х.: ХДАМГ, 2003. – 20 с.

*Отримано 15.01.2014*